

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-2>

УДК 338.486.4

БЕЗСМЕРТНА Оксана

Вінницький національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0003-1873-6553>

МУЗИКА Євгеній

Вінницький інститут конструювання одягу і підприємництва

e-mail: astatools.ukr@gmail.com

ЕКСПОРТ ЗЕРНА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглянуто та проаналізовано зміни, які сталися на ринку зерна України, зокрема в процесі його експорту. Здійснено аналіз динаміки обсягу експорту зернових та зернобобових культур за 2010-2023 роки проведено структурний аналіз експорту зернових у 2023 році. Проведено дослідження географії експорту зерна та виявлено тенденції щодо забезпечення українським зерном країн-імпортерів, які найбільше цього потребують.

Ключові слова: зерно, зернові культури, експорт, країни-імпортери, ціна експорту, географія експорту.

BEZSMERTNA Oksana

Vinnitsia National Technical University

MUSYCA Yevhenii

Vinnitsia institute of clothing design and entrepreneurship

GRAIN EXPORT OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

The article examines and analyzes the changes that have occurred in the grain market of Ukraine, in particular in the process of its export. An analysis of the dynamics of grain and leguminous export volumes for 2010-2023 was carried out, and a structural analysis of grain exports in 2023 was carried out. A study of the geography of grain export was conducted and trends were revealed regarding the provision of Ukrainian grain to the importing countries that need it most.

Since February 2022, the Ukrainian grain market has undergone irreversible changes, the impact of which was not only national, but also international. In the first year of the Black Sea Grain Agreement, grain exports through the humanitarian corridor partially resumed, but many importing countries that previously supplied grain to Ukraine did not receive grain on time and sought alternative supplies.

It was found that by July 2023, exports of cereals and pulses had returned to 2014 levels. At the same time, the dominant crop was corn, which accounted for more than 50% of the export structure. Corn had to be sold quickly to make room in the granaries for wheat from the summer harvest.

The article also emphasizes that the geography of exports changed significantly during the war. In the conditions of limited supplies through Ukrainian seaports, the neighboring countries of Poland and Romania came to the rescue, allowing the transit of Ukrainian grain. Thus, the share of Ukraine in grain exports to Europe increased from 19.5% in 2020 to 52.2% in 2022.

Turkey has also become an important participant in international trade, allowing goods to be transhipped to countries in Africa and the Middle East. In addition, as stated in the article, Turkey, as a grain hub, sent a part of Ukrainian wheat flour in finished form to the African region. Since the long-term survival of the concluded Black Sea Grain Initiative was not fully guaranteed, grain-importing countries bought grain during periods of falling export prices and built up stocks to prevent a worsening of the global food crisis.

Key words: grain, grain crops, export, importing countries, export price, export geography.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Повномасштабна війна в Україні завдала неоціненних збитків не лише українській економіці, але й вплинула на інші країни з якими завжди були тісні торгівельно-економічні відносини. Яскравим прикладом стало блокування українських морських портів, через які експортується зерно. За даними ООН, зерно з України нагодувало понад 400 мільйонів людей у світі та становило 10% усіх проданих культур. Це критично важливо для країн Африки, Близького Сходу та Південної Азії. Ось чому українське зерно є необхідним для забезпечення продовольчої безпеки у світі [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку та підтримки ринку зерна України є досить актуальним не лише для українських дослідників та науковців, а також і для закордонних. І. І. Савенко та Д. В. Седіков є авторами наукових праць, в яких розглядаються питання зернової логістики, продовольча безпека як пріоритет агропромислової політики України. Ю. М. Маханьова розглядає питання експорту зернових культур з України, Європейського Союзу та країн світу в умовах сучасних інтеграційних процесів. Томас Кохалман досліджує динаміку цін на українське зерно.

Основним джерелом статистичної інформації для написання статті були дані Державної служби статистики України та Міністерства агрополітики та продовольства.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблематика подальшого експорту українського зерна залишається актуальною, оскільки в умовах війни також погіршуються умови вирощування та зберігання збіжжя. А після припинення Росією Чорноморської зернової ініціативи багато країн, які залежать від імпортованого зерна, опинились під загрозою продовольчої кризи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є виявлення тенденцій експорту українського зерна, наслідків впливу війни в Україні на світове забезпечення зерном та вирішення продовольчої кризи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

З початку повномасштабного російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року український експорт зерна зазнав великих перепонов та змін. Понад чотири місяці російські військові кораблі блокували українські порти в Чорному морі.

У період з липня 2022 року по липень 2023 року існувала угода між ООН, Туреччиною та Росією щодо дозволу експорту через безпечний морський гуманітарний коридор у Чорному морі (Чорноморська зернова ініціатива). За час реалізації ініціативи з трьох українських портів (Чорноморськ, Одеса та Південний/Південний) з України вийшло понад 1000 суден із зерном та іншими продовольством [2]. 17 липня 2023 року Росія оголосила про своє рішення припинити Чорноморську зернову ініціативу.

Станом на липень 2023 року в рамках Чорноморської зернової ініціативи було експортовано майже 33 млн. тонн зерна та інших продуктів харчування, що перевищує рівень 2013 року на майже, ніж 10 млн. тонн (рис. 1) [2].

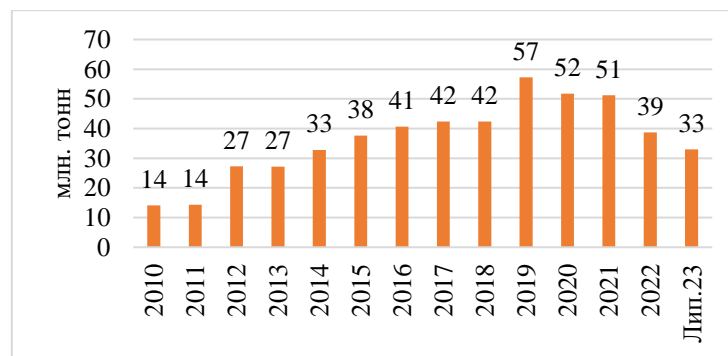

Рис. 1. Обсяг експорту зернових та зернобобових культур за даними Державної служби статистики України [3]

Понад 50% вантажу становила кукурудза, зерно, яке найбільше постраждало від завалів українських зернохосовищ на початку війни. Його потрібно було швидко реалізувати, щоб звільнити місце в зернохосовищах для пшениці з літнього врожаю.

За даними Держстату, Україна експортує 16 основних зернових та зернобобових культур. Їх чітко можна розділити на чотири групи. «Велика трійка» зернових – кукурудза, пшениця та ячмінь – експортуються з України в обсягах понад 1 млн т. Три інші культури – горох, сорго та просо – останніми роками експортуються в обсягах понад 100 тис. т. Квасоля, овес, жито – поставляються на зовнішні ринки переважно в обсягах понад 10 тис. т. І є ще 6 культур, які вивозяться за кордон в обсягах від кількох сотень тонн до 10 тис. тонн. Це рис, сочевиця, тритикале, кормові боби, гречка та насіння канаркового.

Щодо географії експорту зернових, 65% пшениці, експортованої в рамках Чорноморської зернової ініціативи, потрапило до країн, що розвиваються. Кукурудза майже порівну експортувалася в розвинені країни та країни, що розвиваються. При цьому з початком війни структура географії експорту українського зерна суттєво змінилась із рухом в сторону країн Європи (табл. 1).

Так, частка експорту українського зерна до Європи у 2020 році складала 19,5%, а у 2022 році – вже 52,2%, в тому числі 51,2% до країн Євросоюзу. Лідерами також залишаються країни Азії, Середнього Сходу та Африки.

В розрізі країн-імпортерів зернових культур України можна спостерігати наступну ситуацію у 2022 та 2023 році (табл. 2).

Африка першою купує пшеницю. На цей продукт припадає 80-90% експорту в році. Пітома вага експорту пшениці та експорту кукурудзи різниться в залежності від регіону. Лише для пшениці протягом усього періоду роботи «зернового коридору» близько половини експорту (47-48%) надходить до Африки, Близького Сходу та Туреччини.

Туреччина в цьому списку, тому що Туреччина дуже добре використовувала це як зерновий хаб для перевалки перших вантажів до країн Африки та Близького Сходу. Також велика кількість української

пшениці традиційно переробляється на борошно в турецьких портах. Туреччина є одним із найбільших борошномельних виробників у світі з потужностями, розташованими в усіх великих портах. Тому частину української пшеничного борошна в готовому вигляді також було відправлено до африканського регіону.

Таблиця 1

Географія експорту зерна України у 2020 та 2022 роках, %

Регіон	2020	2022
Європа	19,5%	52,2%
ЄС	19,3%	51,2%
Азія	25,2%	15,1%
Середній Схід	24,4%	17%
Африка	16,8%	13,5%
Південно-Східна Азія	13,7%	2,1%
Америка	0,2%	0,0%
САЕС	0,2%	0,1%

Таблиця 2

Географія експорту зерна України у 2022 та 2023 роках в розрізі країн-імпортерів, %

Країна	Частка в загальному експорті зерна, %	
	2022	2023
Румунія	13,60	16,0
Китай	12,10	15,9
Іспанія	10,80	18,5
Туреччина	9,60	8,9
Польща	7,00	2,9
Єгипет	5,90	9,2
Італія	4,40	7,5
Угорщина	4,40	2,8
Нідерланди	3,7	4,5
Республіка Корея	2,10	немає даних
Лівія	2,00	немає даних
Алжир	2,00	немає даних
Ізраїль	1,80	1,9
Іран, Ісламська Республіка	1,80	немає даних
Ліван	1,70	1,7
Туніс	1,50	1,6
Інші	14,9	8,6

Близько 20% пшениці було відправлено до Азії, а близько третини – до Європи. Крім того, якщо українська кукурудза не потрапить до Європи, місцеві тваринники будуть використовувати власну пшеницю для годування тварин, що зменшить можливість експорту до тих же африканських країн.

Що стосується географічного розподілу кукурудзи, то пропорції протилежні, і приблизно 10% експорту цього продукту припадає на Африку. Традиційно основними покупцями української кукурудзи є Європа (близько 40%) та Азія (32%), на Близький Схід і Туреччину припадає близько 15% [4].

Підтримка країнами ЄС експорту українського зерна, особливо можливість відвантажувати його через румунський порт Константа, значно допомагала. У березні-червні 2021/22 маркетингового року до Румунії було доставлено 85 тис. тонн української пшениці, а в липні-грудні 2022/23 маркетингового року обсяг сягнув 1,38 млн тонн, тоді як роком раніше поставки були відсутні.

Значна кількість української пшениці також була експортована через Польщу: у липні-грудні 2022/23 рр. було відвантажено 577 тис. тонн зерна; у першій половині 2021/22 р. української пшениці завезено до Польщі трохи більше 1 тис. тонн [5].

Розподіл напрямків експорту зерна з початком війни в Україні пов'язаний не так з проблемою дефіциту зерна на світовому ринку, а з проблемою його вартості. Теоретично, навіть якщо припустити, що все українське зерно йде тільки в Європу, тільки в Китай або тільки в інші країни, співвідношення світового попиту зміниться і вплине на ціни.

Трохи більше ніж через три тижні після того, як Росія розірвала зернову угоду з Україною за посередництва Туреччини та ООН, на світових ринках зерна все ще переважно панував спокій, оскільки завжди було зрозуміло, що угода про зерно ставилася під сумнів російською стороною. Її крах не був повною несподіванкою для ринку, і країни-імпортери українського зерна почали шукати альтернативні маршрути поставок.

Країни, що розвиваються, мають труднощі з імпортом зерна, а інші гравці світового ринку скористалися падінням цін після досягнення рекордів врожаю, щоб збільшити свої запаси. За словами Бренді Каріуки з WFP, близько 80% запасів пшениці для Східної Африки вже закуплено [6].

Станом на кінець 2023 року ціни залишаються стабільними завдяки впевненості, що є достатньо зерна після рекордних урожаїв в Австралії та Росії минулого року.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

З лютого 2022 року ринок зерна України зазнав непоправних змін, а наслідки набули не лише внутрішнього, але й міжнародного масштабу. Протягом року дії Чорноморської зернової угоди експорт зерна було частково відновлено через гуманітарний коридор, однак багато країн-імпортерів, які завжди постачали українське зерно, недоотримали збіжжя вчасно та почали шукати альтернативні поставки.

До липня 2023 року обсяг експорту зернових та зернобобових культур відновився до рівня 2014 року. При цьому основною культурою була кукурудза, яка в структурі експорту займає понад 50%.

Протягом війни значно змінилась географія експорту. Ці зміни пов'язані із переплануванням маршрутів із морських на наземні. На допомогу прийшли сусідні країни Польща та Румунія, які дозволили транзит українського зерна через їх території. Таким чином, частка експорту українського зерна до Європи зросла від 19,5% у 2020 році до 52,2% у 2022 році.

Важливим учасником міжнародної торгівлі стала Туреччина, яка забезпечила перевалку вантажів до країн Африки та Близького Сходу.

За умови відсутності повних гарантій тривалого існування укладеної Чорноморської зернової ініціативи країни-імпортери зерна в період падіння експортних цін закупували зерно та створювали запаси для уникнення загострення продовольчої кризи у світі.

Література

1. Why is Ukrainian grain so important to the world? Режим доступу: <https://visitukraine.today/de/blog/1827/comu-ukrainske-zerno-nadzvicaino-vazlive-dlya-usyogo-svitu>
2. Інфографіка - пояснення українського експорту зерна. Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukrainian-grain-exports-explained/>
3. Державна служба статистики України. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Міністр агрополітики та продовольства: «Кількість суден, які пропускаються через Босфор, не дозволяє навіть Одесу завантажити, не кажучи вже про Миколаїв». Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/news/ministr-agropolitiki-ta-prodovolstva-kilkist-suden-yaki-propuskayutsya-cherez-bosfor-ne-dozvolyaye-navit-odesu-zavantazhiti-ne-kazhuchi-vzhe-pro-mikolayiv>
5. Проміжні підсумки 2022/23 МР: порушена логістика та російська пшениця витіснили Україну на ключових ринках. Режим доступу: https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrgDb91J9lpzUKeQv0X4pQ;_ylu=Y29sbwNpcjIEcG9zAzEEEdnRpZAMEc2VjA3Ny/RV=2/RE=1705002365/RO=10/RU=https%3a%2f%2fwww.apk-inform.com%2fuk%2fexclusive%2fopinion%2f1532744/RK=2/RS=9YPnOiGeHPzfovQs25GVxxmg.AI-
6. Thomas Kohlmann. Grain prices stable, but jitters remain amid Ukraine war. Режим доступу: <https://www.dw.com/en/global-wheat-and-grain-prices-stable-but-russia-ukraine-war-could-revive-food-crisis/a-66488049>
7. Маханьова Ю.М. Експорт зернових культур України, ЄС, країн світу в умовах сучасних інтеграційних процесів. Проблеми економіки, 1. 2015. С. 27-36. Режим доступу: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-1_0-pages-27_36.pdf
8. Продовольча безпека як пріоритет агропромислової політики України : монографія / І. І. Савенко, І. О. Седікова, С. В. Селіхов та ін. ; за заг. ред. І. І. Савенка, І. О. Седікової ; Одес. нац. акад. харч. технологій. Одеса : ПромАрт. 2019. 264 с.
9. Седіков Д.В. Зернова логістика: інфраструктурна складова та проблеми розвитку. Науковий випуск УжНУ, 22(3), 2018. С. 41-51.

References

1. Why is Ukrainian grain so important to the world? Rezhym dostupu: <https://visitukraine.today/de/blog/1827/comu-ukrainske-zerno-nadzvicaino-vazlive-dlya-usyogo-svitu>
2. Infografika - poiasnennia ukrainskoho eksportu zerna. Rezhym dostupu: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukrainian-grain-exports-explained/>
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Rezhym dostupu: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Ministr ahropolitiky ta prodovolstva: «Kilkist suden, yaki propuskaiutsia cherez Bosfor, ne dozvoliaie navit Odesu zavantazhyty, ne kazhuchi vzhe pro Mykolaiv». Rezhym dostupu: <https://minagro.gov.ua/news/ministr-agropolitiki-ta-prodovolstva-kilkist-suden-yaki-propuskayutsya-cherez-bosfor-ne-dozvolyaye-navit-odesu-zavantazhiti-ne-kazhuchi-vzhe-pro-mikolayiv>
5. Promizhni pidsumky 2022/23 MR: porushena lohistryka ta rosiiska pshenytsia vytytsnyly Ukrainu na kliuchovykh rynkakh. Rezhym dostupu: https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrgDb91J9lpzUKeQv0X4pQ;_ylu=Y29sbwNpcjIEcG9zAzEEEdnRpZAMEc2VjA3Ny/RV=2/RE=1705002365/RO=10/RU=https%3a%2f%2fwww.apk-inform.com%2fuk%2fexclusive%2fopinion%2f1532744/RK=2/RS=9YPnOiGeHPzfovQs25GVxxmg.AI-
6. Thomas Kohlmann. Grain prices stable, but jitters remain amid Ukraine war. Rezhym dostupu: <https://www.dw.com/en/global-wheat-and-grain-prices-stable-but-russia-ukraine-war-could-revive-food-crisis/a-66488049>
7. Makhanova Yu.M. Eksport zemovykh kultur Ukrainy, YeS, krain svitu v umovakh suchasnykh intehratsiinykh protsesiv. Problemy ekonomiky, 1. 2015. S. 27-36. Rezhym dostupu: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-1_0-pages-27_36.pdf
8. Prodovolcha bezpeka yak priorytet ahropromyslovoi polityky Ukrainy : monohrafiia / I. I. Savenko, I. O. Sedikova, S. V. Selikhov ta in. ; za zah. red. I. I. Savenka, I. O. Sedikovoi ; Odes. nats. akad. kharch. tekhnolohii. Odesa : PromArt. 2019. 264 s.
9. Siedikov D.V. Zernova lohistryka: infrastrukturna skladova ta problemy rozvytku. Naukovyi vypusk UzhNU, 22(3), 2018. S. 41-51.